

posebnosti, četudi je bila utrjena v narodu, ako se ni dala niti iz staro-slovensčine niti iz živih slovanskih jezikov potrditi, da je slovanska.

Dasi tudi vse kasnejše Cigaletovo in Žepičevo korenito in obširno dokazovanje upravičenosti novih oblik in zavračanje dotedanje rabe ni moglo streti tradicije in je Janežič leta 1865. v tretjo izdajo svoje Slovnice sprejel Levstikovo pravilo ter so stare oblike nemoteno dalje pisali, se Levstikovo mnenje vendarle ni moglo vzdržati, kajti struja, ki se je začela uveljavljati v razvoju knjižnega jezika po letu 1849., se ni več dala zavriniti. Nova pisava se je počasi širila in se uveljavila šele po letu 1895., potem ko je izšel slovensko-nemški slovar, v katerega je sprejel Pleteršnik samo oblike po Cigaletovi zahtevi. To pisavo je sprejel tudi Levec v Pravopis in s tem zadal prejšnji dolgoletni rabi smrtno rano.

Ker so si osvojili novo pisavo vsi boljši pisatelji in sta jo sprejela Breznik v Slovnico in Koštiál v Brus, je postala po občni rabi uzakonjena. Tako pišemo sedaj: čitalniška ulica, matični član, vežna vrata, dim iz ladje, tla v sobi, pogrebni sprevod, tramvajske tračnice, ostrina meča, pod podobo kruha, oktobrsko solnce... in ne več: čitalničina ulica, matičin član, vežina vrata, ladijin dim, sobina tla, pogrebov sprevod, tramvajeve tračnice, mečeva ostrina, pod kruhovo podobo, oktobrovo solnce... V neki novomeški ulici se še danes «blesti» napis Školina ulica, ki dela kot ostanek minulih časov lepo družbo šolski ulici.

Reforma pa ni zajela vseh primerov in občna raba, ki daje oblikam v pisavi zakone pravilnosti, je obdržala in uveljavila nekaj oblik: odborova seja, klubovi prostori, križev pot, svetopisemska jutrova dežela; dalje Zvonov urednik, Narodov podlistek, Jutrovo poročilo i. p. Sila in nujna potreba je pripustila to pripono v znanstveno terminologijo, n. pr. vodikov sulfid, železov sulfat, kvadratove stranice, ulomkova črta, osebкова beseda, povedkovo določilo itd. Pisava je dalje udomačila: puškino kopito, šivankino uho, lunin svit, soseskino zborovanje, strankino glasilo, smokvin list in morda še kako obliko ter zavrгла vse nasvetovane nadomestke, n. pr. za puškino kopito: puškno, puščeno in kopito puške. (Konec prih.) — Stanko Bunc.

## G L O S E

### Glose o slovenski kulturi.

#### 1. Uvod.

Preiskovanje kulturnih pojavov v narodovem življenju mora nujno temeljiti na vsestranskem spoznavanju njegovega udejstvovanja. Zato je nadvse važno, da se vedno znova premotre vse kulturo ustvarjajoče in kulturo ovirajoče silnice v sodobnosti, kajti celotna slika more šele ustvariti popolno podobo narodovega duševnega življenja, pokazati smer njegovega teženja, nadmoč ovirajočih ali ustvarjajočih elementov v njem in končno njegovo kulturno stanje, ki osvetljuje vsak pojav duhovnega življenja. Ni res, da je vsaka doba popolnoma podobna drugi, in ni važno, da je v vsaki dobi poleg dobrih (progresivnih) kulturnih tokov določena količina slabih (regresivnih). Namen vsakega preiskovanja kulture je ugotavljanje prevladovanja svojstvene kulturne miselnosti v času, je ugotovitev kulturnega stanja, onih podtalnih sil, ki lahko tako usodno vplivajo na duhovni razvoj naroda v bodočnosti, s tem da ga duševno uničujejo ali oplemenitijo. Z zgledi bom skušal

pokazati vso klavrnost sedanjega kulturnega življenja, prevladovanje kulturnih zavor pri nas, ki morejo udušiti vsako res plodno in ustvarjajoče hotenje, klavrnost, ki si nadeva videz kulturne pomembnosti in veljave. Žal, da bi preseglo namen teh glos vsako podrobnejše in idejno obsežnejše razpravljanje o tem problemu. To naj ostane le uvod v psihološko in kulturno zgodovino naše sodobnosti in donos k utemeljitvi neizčiščenega stanja slovenske kulture.

Od dne do dne se jasneje kaže, kako postaja naše kulturno življenje čedalje bolj amorfno, vedno bolj onemoglo, kako izgublja svoj notranji in zunanji življenjski stil in usmerjenost. Brez števila pojavov, ki pričajo o nizkem stanju naše kulture, ima svoje korenine v naši duševni neravnovesnosti, v izbegavanju pred pravim, dasi kruto trdim delom in pred doslednim iskanjem kulturnih dobrin, ki temelje v znanju, v oblikovanju lastne duševnosti in še v spoznavanju lastnega bistva. To premišljevanje nas mora dovesti do zavesti, da smo kulturno premalo občutljivi in duševno nerazgibani. Vzroki tega stanja so v okostenelem, negibčnem načinu našega življenja, v popolni razbitosti etičnih, moralnih in estetičnih stremljenj, v plitkem razumevanju odnosa kulture do narodove duševnosti, v astilnosti duhovnega — to je metafizičnega — bistva naše celotne slovenske individualnosti in v nepoznanju osnovnih kulturno-razvojnih temeljev. Prenaiavno bi bilo iskati vzrokov našega zastoja v spenglersko pojmovanem evropskem propadu, v splošni mentalnosti evropskega človeka, naša kulturna stagnacija je zgolj slovenska in njeni vzroki tiče v kulturni zgodovini zadnjih dvanajstih let. Ta propad ima poleg podtalnih a kulturnih še tudi celo vrsto dokazljivo jasnih protikulturnih teženj.

Bežen oris kulturne zgodovine pri nas po smrti Iv. Cankarja preglasno priča o že navedenih zgledih kulturnega propada. Ni važen zgolj estetični razkol v teh letih, razkol, ki ga je povzročila naša moderna literatura, pretesno naslanjajoč se na toke in modernistične teorije širokega sveta, nadvse važen je etični razkol, ki dobiva od dne do dne usodnejše posledice za našo kulturo. Ta etični razkol slovenskega človeka je očit v njegovem mišljenju etične neodgovornosti, nedotakljivosti, samocentivne in subjektivne cenitve kulturnih vrednot. Cankarjevi simboli o kulturnih voditeljih tistih dni niso ostali samo kulturna in literarna zapuščina zgodovine, ampak živé, žal, še danes nemoteno med nami in nenehno pričajo, kako naša kultura životari v znamenju blodnih, puhlih, praznih fraz in idejčic. Tudi ni važna literarno-strujarska delitev v stare in mlade, važna je razbitost v miselnosti, v hotenju in moči. Kajti niti stari niti mladi — to je danes popolnoma jasno — niso nad Cankarja dvignili slovenske kulture v zadnjem desetletju. Gesla mladih so bila le hipno literarno novotarstvo, sicer zanikanje starih oblik in starega izraza, v resnici pa vendar ne razodetje novega, boljšega, višjega ali lepšega. Iz novotarstva mladih ni pognal nihče ob Cankarja, iz brezbrežnega hlastanja po novostih je vzraslo iz njih gesel samo skrajno subjektivno tolmačenje vseh pojavov naše kulturne tradicije in našega bistva. Dandanes vsak med nami lahko nemoteno brani svoje delo, dasi ne literarno ne kulturno ni pomembno in vredno. Danes se je do groze razgalila slabost in onemoglost večine «mladih», ki so se utapljali v najbolj nemogoče miselne in idejne «atrakcije» in ginili neopaženo prav z isto naglico, kakor so se pojavljali. Razrasti skrajnega subjektivizma v estetiki in v etiki, v literaturi, umetnosti in kulturnem življenju je nujno sledil skrajni diletantizem, dosegel pri marsikom svoj višek in se razpasel v vse panoge kulturnega življenja: v lirčno pesem in muzikalno kompozicijo mimo slikarstva, kiparstva,



arhitekture, igralstva in znanstvene ideologije. (Kdo bi našteval!) Razbitje vseh objektivnih meril v literaturi in umetnosti je vplivalo na naše kulturno življenje, na umik občinstva od sodelovanja pri sodobnem kulturnem življenju in povzročilo brezupno kulturno mrtvilo. Poleg redkih, umetniško res nadarjenih iskalcev nove besede, nove oblike in vsebine, se je pojavila nedogledna čreda samopašnih neznalcev in onemogležev, ki so pokrivali praznoto hotenj z najrazličnejšimi izmišljotinami in poskusi. Razevet diletantizma pri nas je tako vsestranski, tako korenito razsečen, da zasluži najbrezobzirnejšo in najodločnejšo kritiko. Prav to strokovno neznanje, ta lažna in namišljena kulturna vrednost ne da razmaha res vrednim, močnim in nadarjenim ljudem in upropašča naše kulturno življenje s tako brezobzirnostjo in etično neodgovornostjo, da se vsi bistrovidnejši ljudje nujno ločijo od sicer tudi pasivnega kulturnega sodelovanja. Kajti razevetu diletantizma je sledila — popolnoma pravilno — še višja stopnja etične subjektivnosti — neodgovornost pred sabo in pred zgodovino. Neodgovornost pa raste z notranjo neobčutljivostjo in nemočjo.

Ni res, da je diletantizem znak le nekaterih nebogljenih literarnih in umetniških pojavov, segel je že v vse naše kulturno izživljanje in je očit že v naši miselnosti. Diletantizem je relativiziral pojem kulture v neznačilna lažimnjenja, ki se dandanes širijo med nami in ne dajo verjeti v vznik močne osebnosti, ki bo morala z neomajno doslednostjo in neizprosnostjo izbičati vse lažnivo povzdigovanje praznih in ničvrednih malikov. Danes ni več tabora «starih» in «mladih», kajti prebridko se je razodela nemoč obeh, danes postaja važna delitev v odgovorne in neodgovorne. Na tem etičnem žarišču bo «presejan» vsakdo izmed nas, ako bo hotel vstopiti v število onih, ki nosijo na sebi pečat izbrancev. Znanje in samopoznanje, pravična cenitev drugih in samega sebe morajo biti še poleg drugih znakov prave kulturnosti edino merilo.

V teh glosah naj se kaže veljavnost in neveljavnost posameznih pojavov, njih kulturna vrednost in duševna moč. Merila so zrastle ob najvišjih vrhovih našega duhovnega bistva in v njih je morda nakazano znamenje — slovenskega preporoda.

## 2. «Poveličanje» slovenskega umetnika.

S kratko analizo sem očrtal obseg našega kulturnega doživljanja in utemeljil obenem kulturno stanje današnjega slovenskega človeka. Sledeči zgled naj objasni tudi resničnost izrečenih misli. Dokaz neminljivega kulturnega pomena za nas je drugo «poveličanje» slovenskega umetnika — (o prvem, o «poveličanju» Prešerna, je dovolj bridko spregovoril Iv. Cankar!) —, postavitve in odkritje Cankarjevega spomenika na Vrhniki.

Postaviti spomenik velikemu slovenskemu pesniku, upam, je sveta dolžnost vsega naroda. Odbor za postavitve Cankarjevega spomenika pa je seveda smatral, da je to njegova osebna dolžnost, edino njegova naloga in da zato ne sme nihče drugi soditi o vrednosti osnutkov, o načinu proslave in odkritja. Prvi znak naše kulturne višine! Mimo preprirov za osnutke, mimo polemik in izjav strokovnjakov, je ostal odbor neomajno trden in se je proglasil za edino poklicanega in upravičenega soditi po svoji glavi, zanikujoč vsako sodelovanje strokovnjakov in izobražencev, čeprav imamo Slovenci danes univerzo, umetnostne zgodovinarje, svetovno znanega arhitekta, ljudi, ki bi vsekakor dostojneje počastili slovenskega genija. Toda odbor ni tega mnenja. Danes naj namreč sodi o umetnosti vsakdo, naj sodita «čevljar» in narodni gospodar,

prodajalec na drobno in vinski trgovec, predvsem pa naj sodi «rodoljub», ki je steber naroda. V tem je dobila neodgovornost pred seboj in zgodovino svoje najvišje zadoščenje. Ne bom govoril o žalostni poti razsodišča na Vrhniko, ne o odločitvi vrhniškega odbora, v tem je namreč že obsežena tragika slovenske kulture, o kateri bo pisal bodoči zgodovinar. Eno samo spoznanje ostane: kdo bi dokazoval umetniško neizobraženemu sodniku, kaj je umetnost?

Še v farsih bi bilo bolj tragično nego smešno «poveličevati» slovenskega umetnika na tako nesodoben in njega nevreden način. Toda zdi se mi, kakor da je iz bridke hudomušnosti postavila Cankarjeva žgoča satira sama sebi neminljiv spomenik, da okrona svojo nesmrtno slavo nad spoznanjem slovenskega rodoljuba in poveliča pesnika, ki je dotrpel vse različne slovenske čednosti. Dvanajst let po Cankarjevi smrti je dokazala slovenska kultura svoje prerodenje in poveličanje. Ali ni še vedno nebogljen in cmerikavo dete za plotom? Žal, še vedno! — Če bi mogel govoriti o Cankarjevih simbolnih izrazih, ali se ne bi zdelo, da so našli svoje globoko utelešenje v dogodkih na Vrhniki? Slavnostni govornik pa je govoril iz stila Cankarjeve umetnosti, kakor da se ne zaveda, kako je njena globina, resnoba in veličina tuja takemu proslavljanju in kakor da na sebi kaže utelešenje pesnikovega tako bičanega slovenskega rodoljubstva.

Ne bom popisoval žalostne procesije k sv. Trojici, ne omenjal belo oblečenih deklic in šolske mladine, ne govoril o neomajnem simbolu slovenskega rodoljuba, sv. Alojziju, ki se je pozibal pred njo kot v opomin zvestobe in čistosti, ne ponavljal odbornikovih besed, ki je neprestano govoril o odboru in njegovih težkih nalogah, ne opisoval «narodne veselice s plesom», ne vesele družbe pri vinu, kajti že zdavnaj je Cankar z vso krvjo svojega trpljenja napisal trpko in globoko besedo, ki jo je doslutil kot našo tragično grozo: «Domovina, ti si kot vlačuga!»

Sedaj sedi tam na Vrhniki, bolj podoben spokorniku in zapostavljenju, kakor pa geniju slovenskega duha in besede. Sedi in si ni prav nič podoben, čeprav mu je kipar menda hotel izoblikovati obraz po podobnosti; mrzel je, prazen in tuj — ne Peter iz «Doline šentflorjanske», temveč Sirota.

### 3. Novi stebri slovenske umetnosti.

Če pregledujem sodobno slovensko literarno ustvarjanje, ne morem na noben način mimo dveh literarnih tokov, ki sta po svoji vsebini, ideji, kvaliteti del in estetičnega nazora značilna za nizko stanje naše kulture. Le nizka kultura more roditi iz sebe po umetniškem nazoru tako nesodobne, nekritične in umetniško nezrele plodove. Značilnost našega kulturnega stanja tiči v razbitosti vsakega močnega in veljavnega estetičnega nazora, ki bi zaviral vsako kulturi škodljivo uveljavljanje nezrelih idej in del. — Preobširno in nepotrebno bi bilo govoriti o vseh nemogočih «idejah» v obeh revijah. Opozoril bom le na njuno ideologijo in na najznačilnejša kvalitativna merila. O vrednosti literarnih del soditi nima pomena, ker so vsa pod zahtevami slovenske poezije in prozodije, ne zgolj sodobnega izraza, ampak tudi starejšega.

#### a) «Talentje s skromnejšim obeležjem.»

«O d m e v i» so revija, ki si ni nadela naloge, zbrati okrog sebe samo vso slovensko starejšo, danes ne več ustvarjajočo literarno generacijo, ki je tako verno sledila močnim stvaritvam Cankarja, Župančiča in Ketteja, ampak si išče iz vseh delov Slovenije mladih, žal, nenadebudnih «pesnikov in pisateljev» (n. pr. D. Gorinšek — Maribor, Jurković — Ljubljana, M. Kragelj — Škofja



Loka, M. Kunčič — Ljubljana, J. Kač — Št. Pavel v Savinjski dolini, R. Rehar — Maribor itd. — Urednik je pri urejanju naslovov pozabil še na ulico in hišno številko!), da bi napolnila svoje liste z navadno nebogljenimi poizkusi in odmevi. Ideologijo in literarni nazor te skupine ljudi je izrazil Ivan Albreht (2. štev. «Odmevi», str. 127.) na sledeč, njim popolnoma skladen način: «Kakor je poleg Triglava in drugih velikanov prijetna in potrebna šmarna gora ali pa magari Rožnik in še kaj skromnejšega (!), tako je tudi v literaturi prav, da poleg mož, ki žare iz veka v vek, nastopajo (!) «talentje s skromnejšim obeležjem (!)». Zavedajoč se ideologije o «talentih s skromnejšim obeležjem», se upa ideolog «Odmevov» boriti s kritiko, ki upravičeno vidi v njih dejanjih propad slovenskega literarnega izraza in nazadovanje. Ivan Albreht piše nadalje: «Naravnost smešno pa je, če naša kritika sodi po merilu, kakor bi se morali prav nalašč in izračunano v Sloveniji ter natanko v naši dobi roditi samo veleumi.» Hudo zmotna je misel, da naj sodi prava kritika s kriteriji «talentov s skromnejšim obeležjem», in ničvredna, kulturno škodljiva je tista kritika, ki ne more soditi po najvišjih literarnih in umetniških merilih. Prav nič namreč ne potrebujemo velike črede «skromnih talentov», še manj njih literarnega dela. — Da ne bo nepotrebne hudovanja, naj sodi slovenski kritik o sledečih verzih iz pesmi «Krota» P. Golje:

«Zdajci prikaže se, zastrt v srebrno tkajo (!)  
kraljice Lune blede obraz v močvirji,  
kako veselo žabe zaregljajo!  
Regljajo in regljajo,  
da daleč naokoli v nočni tiši (!)  
njih vzhičeno prepevanje (!) se sliši.»

O vrednosti takih verzov in njih pomenu molčim, saj jih dovolj označuje motivnost in «izreden» stil. Upam tudi, da je pesem dvoumna, če ne večumna. Takih dragocenih «odmevov» je v reviji nešteto, žal, da ni prostora za ponatis, mogoče prihodnjič. Res, če bi to bili vsaj «šmarne gore» in «Rožniki» in vse to «izračunano v Sloveniji ter natanko v naši dobi». O, slepa kritika!

P. S. Da ne bi imel urednik sitnosti pri razvrščanju tvarine v listu, se je odločil za abecedni red pesnikov in pisateljev. Ni to duhovito? — Vrednosti revije prav tako nič ne odtehtajo važna imena (n. pr. Veber, Lavrin i. dr.), ker so slučajni gostje in notranje nič zvezani z ideologijo «Odmevov». —

#### b) «Naddostojevskiji, Nadcankarji in Nadgoetheji.»

Z literarnim nazorom «Odmevov» neskladen je nazor «Samorodnosti», dasi se dela obeh revij dado ocenjevati z istega vidika. Nima pomena dokazovati ideologu «Samorodnosti» smešnosti in nebogljenosti njegovih idej, služijo naj mi le za pojasnitev kulturnega stanja naših dni.

«Izdajati hočemo revijo dostojno Prešernovega imena (!), revijo, ki naj bo nekaka kvintesenca vsega, kar nam je dal Bog in kar je dal edino nam.» — «Samorodnost» temelji na «življenjsko umetniškem kriteriju, vanjo imajo dostop dela izključno večnostne cene». (Program, ki ga ne more zapisati nobena evropska revija!) — «Pokazati in predstaviti hočemo nove Shakespeareje in Goetheje, nove Rembrandte in Fidije — pa tudi Naddostojevskije, Nadcankarje in Nadgoetheje, ki so in morajo biti med nami, ker jih usoda mladega, na križ pribitega, troedinega naroda kliče in ustvarja» (št. 59). — (Ni besed, s katerimi bi bilo mogoče popisati naižnost te miselnosti, bolnost in praznoto teh stavkov!) V patosu gorenjih

stavkov in skoroda tragično smešni vznesenosti nadaljuje »ideolog«: «Pokazati hočemo, da je današnja naša doba — slovenska z l a t a d o b a — — da je enovita kot še nobena doba pred njo, in tako močna (!), da ni izgleda — (hyala bogu!) —, da bi mogla biti močnejša katerakoli pred njo (!).» — To svojo miselnost in prepričanje opira izdajatelj revije na Nadmichelangela — K. Bulovčevo, Nadshakespeareja — I. Mraka, Nadgoetheja — O. Berkopca, Nadrembrandta — Bambiča i. dr. O njih govori s popolnoma Nadčloveško gesto velikih svetovnjakov: «Zgodi se volja Vsevišnjega — naša naloga je, pokazati na umetnico-kiparko in risarko, kakršne ne zmore človeštvo vseh ras in časov (— izrečno pri nas se je moralo to zgoditi —), na kiparko, ki nosi v sebi vse predpogoje, da nadkrili (— ali jih že ni? —) po umetniški in kiparski kvaliteti ne le Fidiije in Rodine, temveč predvsem — ne ustrašimo se! — Michelangela, da završi na samoroden = vsesmotren = genialen — (enačaji res tudi pojme enačijo!) — način, kar temu enostranskemu titanu (— ubogi Michelangelo, ti nesamorodni!) ni bilo dano.» — Nima pomena še nadalje črpati iz neusahljivega vira »samorodne« modrosti, vse čuda logične, izredno genialne modrosti, ker bi moral človek zblazneti ob neznanju, nekritičnosti in nemoči, smešnem patosu in precenjevanju literarno ničvrednih del ljudi, ki se borijo z najosnovnejšimi izraznimi sredstvi. Naj predstavim še Nadshakespeareja, kakor ga je opisal »samorodni« ideolog ob študiju »Mone Gabrijele«, te čudovite umetnine, »ki jo slovenska drama ne premore«: »V Mraku so se izpeli in srečali vsi elementi (— res čudovito srečanje —) ,grške« — ,poganske« — dalje elementi ,shakespeare« — ,polpoganske« usodnosti (— ali vsepoganske usodnosti ne? —), mitologije in tragedije (?) z elementi najčistejšega = vsekrščanskega genija v živo himnično Sintezo.» — Da, res in kdo bi sedaj tožil?

Nepotrebno je še naprej razpravljati o »zlati dobi« slovenske kulture, ki trpi na genijih »vseh časov in ras«. Nepotrebno in nemogoče, kajti pri nas se še nikdar ni pojavilo takšno kulturno stanje, kot je sedaj, ko dobiva diletantizem veliko besedo in moč. — Toda prebridko jasno je, da bodo vsi ti modreci že jutri tičali v pozabi, kakor da niso nikoli živeli z veliko besedo med nami. O njih ne bomo govorili niti z nasmehom kot danes včasih.

(Nadaljevanje.) — Anton Ocvirk.

## K R O N I K A

**Grehi kritike.** — Nezanimanje in brezčutje italijanske publike za sodobno literarno produkcijo v Italiji se zdi, da je doseglo svoj višek. Široka publika na eni strani, pa kritiki na drugi in romanopisci na tretji so si tuji svetovi, živeti drug ob drugem, brez pravih organskih vezi. Naravno je, da zaradi takega stanja trpe predvsem pisatelji, zlasti romanopisci, in da so nekateri najboljši med njimi začeli razmišljati o vzrokih te literarne mizerije. Umberto Fracchia je priobčil v zadnji junijski številki literarnega tednika »L' Italia Letteraria« razmišljanje o tem žalostnem stanju pod naslovom: »Čigava je krivda?«, kjer prihaja do zaključka, da sodobna literarna kritika v Italiji ni kos svoji nalogi in da je ta najjačji vir današnje literarne nerazgibanosti med publiko. Seveda je dvignil ta članek mnogo prahu, in dolge polemike za in proti kritikom so si sledile v najraznejših listih. Med drugimi je Arrigo Cajumi v 29. številki istega lista naslovil na Umberta Fracchio odprto pismo, v katerem podaja dokaj točno sliko sodobne italijanske kritike, ki pa daje istočasno točen vpogled v stanje sodobne ita-